

Spořitelní a úvěrové družstevnictví

Cíl kapitoly

Tato kapitola pojednává o problematice spořitelního a úvěrového družstevnictví. Jejím cílem je vysvětlit principy fungování spořitelního a úvěrového družstevnictví a uvést jeho právní základy. Dále seznámit čtenáře s pravidly regulace a dohledu nad družstevními záložnami a pravidly kapitálové přiměřenosti.

Časová zátěž

samostudium – 8 hodin

Vznik spořitelního a úvěrového družstevnictví spadá do období 19. století v Anglii. V Českých zemích se první družstevní záložny začaly objevovat ve druhé polovině 19. století.

Mezi **zakladatele úvěrního družstevnictví** patří:

- *F. W. Raiffeisen* (1818 – 1888) v Německu
- *F. C. Kampelík* (1805 – 1872) v českých zemích

V českých zemích byla první družstevní záložna založena v roce 1858 ve Vlašimi. Až do první světové války se jejich počet postupně zvyšoval. Už v roce 1906 bylo v českých zemích více než 1 000 kampeliček. Vznikaly *okresní záložny hospodářské, kontribučenské záložny* a na venkově *zemědělské družstevní záložny* (známé jako *raiffeisenky* nebo *kampeličky*). V meziválečném období vznikaly navíc *spořitelny* a *občanské a živnostenské záložny*.

Významným mezníkem v českém spořitelním a úvěrovém družstevnictví byl rok 1953, v němž došlo k přeměně lidového peněžnictví. Spořitelní a úvěrová družstva byla zestátněna a sloučena do Státní spořitelny. Došlo tak k útlumu peněžního družstevnictví na dalších přibližně 40 let. K jeho obnově došlo až přijetím **zákona č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstev**, jenž nabyl účinnosti k 1. lednu 1996 a položil základ pro vznik novodobého peněžního družstevnictví v České republice.

V současnosti existuje široká škála družstev s rozdílným zaměřením. Vznikají družstva úvěrní, bytová, řemeslná, spotřební aj.

Důvodem vzniku družstev byla možnost svépomoci a zlepšení hospodářského postavení členů družstva. Činnost družstevních záložen je založena na vzájemnostním principu, tedy výpomoci ekonomicky slabším členům. Všichni členové do družstva vkládají své prostředky, a ti členové, kteří potřebují, si z těchto prostředků mohou vzít výhodný úvěr.

Mezi základní principy družstevnictví lze zařadit:

- rovnost členů,
- dostupní finanční členské podíly,
- poskytování finančních nebo zbožních služeb za výhodnějších cen,
- podíly na zisku každého člena,
- vytváření rezerv,
- vzdělávání členů,
- územní omezenost (obec, region),
- dobrovolná práce funkcionářů.

Mezinárodním orgánem družstev je **Mezinárodní družstevní svaz (International Cooperative Alliance)** se sídlem v Ženevě. Mezinárodní družstevní svaz byl založen roku 1895 v Londýně z iniciativy britských a francouzských družstev. Jedná se o mezinárodní nevládní organizaci sdružující kolem 800 milionů členů družstev ze 75 zemí světa. Cílem svazu je podporovat družstevnictví. Za tímto účelem svaz organizuje mezinárodní konference a zasedání, pomáhá při zakládání nových forem družstevní činnosti, vydává publikace, provádí výzkumnou činnost aj. Svaz brání zájmy svých členů na mezinárodní úrovni pomocí zastoupení v OSN.

Kromě Mezinárodního družstevního svazu družstevnictví podporuje také **Světová rada úvěrních družstev (World Council of Credit Unions – WOCCU)** se sídlem v USA. WOCCU sdružuje kolem 50 tisíc družstevních záložek z 97 zemí světa.

Družstevní záložny (spořitelní a úvěrní družstva)

Činnost družstevních záložek v České republice byla obnovena v roce 1996, kdy vstoupil v platnost **zákon č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech**. Tento zákon stanovuje pravidla pro vznik, fungování a zánik družstevních záložek, určuje pravidla pojištění pohledávek z vkladů a dohled ze strany České národní banky.

Tento zákon vymezuje družstevní záložku jako „družstvo, které pro podporu hospodaření svých členů provozuje finanční činnosti, jimiž se rozumí zejména přijímání vkladů a poskytování úvěrů, ručení a peněžních služeb v různých formách.“¹ Družstevní záložka je právnickou osobou. Obchodní firma družstevní záložky musí podle tohoto zákona obsahovat jedno z těchto označení:

- *spořitelní a úvěrní družstvo*
- *družstevní záložka*
- *spořitelní družstvo*
- *úvěrní družstvo*

Vklady v družstevních záložkách jsou ze zákona pojištěny. Výši náhrady z Fondu pojištění vkladů a výši příspěvků družstevních záložek do tohoto fondu jsou určeny zákonem o bankách.² Podle tohoto zákona jsou vklady pojištěny do výše 100 % vkladu, maximálně však do výše ekvivalentu 100 tisíc EUR od roku 2011.

Roční příspěvek do fondu činí 0,2 % z průměru objemu pojištěných pohledávek z vkladů za předchozí rok, včetně úroků bez započítání zálohy na státní podporu.

Družstevní záložka není bankou. Mezi bankou a družstevní záložkou existuje několik zásadních rozdílů.

Tabulka 1: Rozdíly mezi družstevní záložkou a bankou

Družstevní záložka	Banka
členové (spolumajitelé úvěrního družstva)	klienti (bez možnosti rozhodování)
představenstvo volené členy družstva	akcionáři, klienti nemají rozhodovací právo
cílem není tvorba zisku, vytvořený zisk se vrací členům (služby)	podnikatelský subjekt s cílem dosažení zisku pro akcionáře

Pramen: vlastní konstrukce.

¹ § 1, odst. 3 zákona č. 87/1995 Sb.

² Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách.

Podle zákona o spořitelních a úvěrních družstvech musí mít družstevní záložna nejméně 30 členů.³ Zapisovaný základní kapitál musí být ve výši minimálně 500.000,- Kč. Sídlo družstevní záložny musí být na území České republiky.

Ke vzniku družstevní záložny a jejímu podnikání je třeba **povolení** udělené Českou národní bankou. Povolení je udělováno na dobu neurčitou. Před podáním žádosti o povolení musí být splacena částka ve výši alespoň 35.000.000,- Kč, kterou představuje základní kapitál, popř. rizikový a rezervní fond, pokud jsou při založení družstevní záložny vytvořeny.

V **žádosti o udělení** povolení musí družstevní záložna uvést:

- firmu a sídlo družstevní záložny,
- výši základního kapitálu, popřípadě také výši rizikového fondu a rezervního fondu, pokud byly vytvořeny,
- věcné a organizační předpoklady pro činnost družstevní záložny,
- přehled členů.

K žádosti musí být navíc přiloženy:

- listina prokazující založení družstevní záložny a splacení základního kapitálu,
- návrh obchodního plánu družstevní záložny na nejbližší 3 roky, aj.

Každý člen je povinen složit v družstevní záložně *členský podíl* (vklad). Členské vklady členů družstevní záložny mohou být pouze peněžité a pro všechny členy ve stejné výši.

Členem družstevní záložny mohou být pouze fyzické osoby, přičemž členství není převoditelné na jiné osoby. Člen družstevní záložny má právo účastnit se členské schůze družstevní záložny a hlasovat na ní, dále má právo na ukládání vkladů u družstevní záložny, poskytnutí úvěru (po splnění podmínek záložny) nebo poskytnutí informací o hospodaření družstevní záložny. Při zániku členství má nárok na vypořádací podíl ve výši splaceného členského podílu a vyplacení uložených vkladů po odečtení nesplacených úvěrů.

V případě *ztrát družstevní záložny* jsou povinni se na jejich krytí podílet všichni členové v rozsahu určeném stanovami, a to nejméně ve výši dvojnásobku členského podílu.

Předmět podnikání družstevní záložny

Družstevní záložna je oprávněna vykonávat tyto činnosti:

- přijímání vkladů od členů,
- poskytování úvěrů členům,
- finanční leasing pro členy,
- platební styk, zúčtování a vydávání a správa platebních prostředků pro členy,
- poskytování záruk ve formě ručení nebo bankovní záruky za členy,
- otvírání akreditivu pro členy,
- obstarání inkasa pro členy,
- nákup a prodej cizí měny pro členy,
- pronájem bezpečnostních schránek členům.

Podmínky pro udělení povolení činnosti družstevní záložny

³ § 2, odst. 1 zákona č. 87/1995 Sb.

Při posouzení o udělení povolení činnosti družstevní záložny Česká národní banka posuzuje tyto podmínky:

- odborná způsobilost, důvěryhodnost a zkušenost řídicích osob (členů představenstva, kontrolní komise, úvěrové komise aj.),
- věcné a organizační předpoklady pro výkon navrhovaných činností družstevní záložny (vyplývající zejména ze stanov družstevní záložny),
- reálnost obchodního plánu,
- způsobilost fyzických a právnických osob s účastí na družstevní záložně k výkonu práv člena ve vztahu k podnikání družstevní záložny,
- průhledný a nezávadný původ částky, z níž se vytváří základní kapitál, popř. rizikový a rezervní fond (min. 35.000.000,- Kč), a splacení této částky,
- průhlednost skupiny osob s úzkým propojením s družstevní záložnou,
- aj.

Při svém vzniku družstevní záložna zřizuje **rizikový fond**, a to za účelem krytí rizik z poskytování úvěrů a záruk. Fond je tvořen ve výši nejméně 10 % ročního zisku po zdanění, a to až do doby, kdy výše rizikového fondu dosáhne částky nejméně 20 % souhrnu nesplacených úvěrů a záruk poskytnutých družstevní záložnou.

Kromě rizikového fondu družstevní záložna zřizuje **rezervní fond**. Pokud není rezervní fond vytvořen již při vzniku družstevní záložny, vytváří se ze zisku po zdanění (za účetní období, v němž se poprvé tento zisk vytvoří), a to ve výši nejméně 10 % ze zisku po zdanění. Tento fond se ročně doplňuje o částku určenou ve stanovách, avšak nejméně o 10 % ze zisku po zdanění, a to až do doby, kdy výše rezervního fondu dosáhne nejméně 20 % základního kapitálu.

Dohled nad družstevními záložnami

Dohled nad družstevními záložnami vykonával od roku 1997 Úřad pro dohled nad družstevními záložnami. V roce 2006 došlo v České republice k integraci dohledu nad finančními institucemi do jedné instituce – České národní banky. Od 1.4.2006 tak výkon dohledu nad družstevními záložnami vykonává **Výbor pro finanční trh** (ČNB).

Činnost družstevních záložen musí být v souladu s právními normami. Podléhá pravidlům stanoveným **zákonem č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech a vyhláškou ČNB č. 123/2007 Sb., o pravidlech obezřetného podnikání bank, spořitelních a úvěrních družstev a obchodníků s cennými papíry** (implementace Basel II).

Pravidla kapitálové přiměřenosti

Družstevní záložny podléhají pravidlům kapitálové přiměřenosti. Musí tak udržovat minimální předepsaný poměr rizikově vážených aktiv a velikosti vlastního kapitálu. Kapitálová přiměřenost vychází z kapitálového požadavku ke krytí rizik:

$$\text{Kapitálový požadavek} = RVA \times 0,08 \text{ (8 \% z VK)}$$

kde: RVA = rizikově vážená aktiva
VK = vlastní kapitál

Pravidla likvidity

Kromě pravidel kapitálové přiměřenosti musí družstevní záložny dodržovat i pravidla likvidity, která vycházejí z plánu výdajů a příjmů podle časových pásem splatnosti. Cílem těchto pravidel je udržovat družstevní záložny likvidní, udržovat si dostatek likvidních aktiv, aby byly schopné dostát svým splatným závazkům.

Další pravidla

Mezi další pravidla, kterými se musí družstevní záložny řídit a dodržovat je, patří:

- povinnost řízení systému řízení rizik,
- povinnost tvorby rezerv,
- pravidla klasifikace aktiv,
- pravidla úvěrové angažovanosti,
- pravidla organizace vnitřní kontroly, aj.

Tabulka 2: Vývoj počtu družstevních záložen a výše vkladů v České republice

Rok	Počet družstevních záložen	Výše vkladů (v mil. CZK)	Kapitálová přiměřenost (v %)
1996	45	180	
1999	130	10 500	
2007	19	7 372	24,20
2008	17	10 505	17,13
2009	17	15 842	14,24
2010	16		13,70

Pramen: ČNB, Asociace družstevních záložen.

Shrnutí kapitoly

Spořitelní a úvěrové družstevnictví je upraveno zákonem č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstev, který položil základy novodobé formě peněžního družstevnictví v České republice. Spořitelní a úvěrové družstva fungují na členském principu a jejich základním posláním je finanční výpomoc jejich členům. Činnost družstevních záložen podléhá regulaci a dohledu ze strany České národní banky, která vydává povolení ke založení družstevní záložny. Podobně jako banky musí i družstevní záložny splňovat požadavky na kapitálovou přiměřenost.

Otázky k zamyšlení

1. Jaké jsou hlavní rozdíly mezi bankou a družstevní záložnou?
2. Uveďte důvody vzniku družstevních záložen.
3. V čem spatřujete příčiny „bouřlivého“ vývoje spořitelního a úvěrového družstevnictví v České republice v průběhu 90. let 20. stol. (jejich mohutný vzestup a následný strmý pád)?